

ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї-РОДИНИ І ШКОЛИ

С.М.Корніenko

(кандидат педагогічних наук, доцент, Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут імені Тараса Шевченка)

У статті розкрита сутність інноваційної технології співпраці сім'ї і школи у вихованні молодших школярів, визначено умови її результативного функціонування.

В статье раскрыта сущность инновационной технологии сотрудничества семьи и школы в воспитании младших школьников, определены условия ее результативного функционирования.

Серед усіх геніальних винаходів людства одне з чільних місць посідає сім'я-родина, яка несе в собі невичерпну і ще й досі остаточно не визначену в сучасній теорії та практиці соціально-педагогічну цінність єднання людей. Історично доведено: це оберег не лише конкретної людини, але й держави, людства на землі. Саме вона є могутнім соціальним феноменом, який найтісніше об'єднує людей у родинне гніздо на основі шлюбних і кровних взаємозв'язків (1, 7).

Слід відзначити, що в сучасних дослідженнях вітчизняних науковців поняття «родина» і «сім'я» здебільшого вживаються як синоніми.

Якщо акцентувати увагу на суто історичних, історико-графічних, народознавчих аспектах, то варто сказати: корені та історичні традиції української родини і сім'ї настільки переплетені, що, дійсно, дуже важко встановити чіткі межі їх відокремленого застосування. З огляду на фундаментальні дослідження (2) це зумовлено тим, що в Україні сім'ї у більшості своїй були численними об'єднаннями людей на основі шлюбу і кровної спорідненості й іменувалися «родинами». Нові довідкові джерела тлумачать родину як «групу людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; сім'я, посімейство», а сім'ю – як «групу людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; родина, сімейство, фамілія, посімейство» (3, 7). Отже, ці поняття в українській ментальності є спорідненими.

У нових соціально-економічних умовах реформування освіти в Україні дедалі більшу роль відіграє сім'я-родина як своєрідний виховний центр формування особистості дитини, виховання її характеру, волі, емоційних почуттів, громадянського змужніння. Батьки, які є найпершими педагогами дитини, мають здійснювати виховання дитини, керуючись не лише емпіричними знаннями, але й знаннями сучасної педагогічної науки, психології. І в цьому їм велику допомогу мають надавати вчителі, школа. Проте вчителі не завжди охоче йдуть на співробітництво з батьками. В умовах матеріальної скрутності соціальної малозахищеності частина педагогів немає ні бажання, ні можливостей проводити цю надзвичайно складну і важливу роботу, інша ж – просто не вміє співпрацювати з батьками.

Дослідники (1, 2, 4, 5, 6) стверджують, що характерною рисою української системи виховання є єдність родинного та шкільного впливу на особистість з наданням переваги народним родинним виховним цінностям у багатогранному виховному процесі шкіл будь-яких типів.

І родина, і школа мають свої специфічні виховні можливості. Консолідаюча роль міцної родини є провідною для повноцінного виховання дітей, бо саме в ній на основі кровних зв'язків закладається фундамент вихованості.

У школі дитина отримує наукове обґрунтування всього того, що вона пізнає в родині. Ні батьки, ні школа одне без одного обйтися не можуть. Мотивуючи потребу наближення школи до родини, народу, К. Ушинський наголошував, що виховання, створене самим народом і

побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях.

Вважаємо, що питання спільної праці школи з батьками нині потребує перегляду та переоцінки. Немає сенсу повернутись до старої системи співпраці школи і сім'ї, яка в більшості випадків не задовольняла інтересів батьків. Головними недоліками її були вузькість вимог, з якими школа зверталася до батьків; відсутність науково обґрунтованої системи педагогічної освіти батьків; порушення принципів наступності, нехтування віковими й індивідуальними особливостями дітей у роботі з батьками; недостатнє напрацювання організаційних форм роботи з ними.

Враховуючи недостатню теоретичну розробку вказаної проблеми та її практичне значення, ми поставили за мету розробити оптимальну особистісно орієнтовану педагогічну технологію співпраці родини і школи у вихованні молодших школярів, визначити умови її результивного функціонування та експериментально перевірити ефективність.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

1) вивчити стан взаємодії родини і школи у вихованні молодших школярів, виявити рівні виховної активності сім'ї-родини;

2) розробити оптимальну особистісно орієнтовану педагогічну технологію співпраці родини і школи у вихованні молодших школярів, з'ясувати умови її результивного функціонування.

Проблема гармонізації взаємовідносин сім'ї та педагогічного колективу школи у вихованні дітей, взаємодії цих виховних інститутів складна і багатоаспектна. Насамперед це стосується структури співпраці: розподілу обов'язків, ролей, завдань і функцій усіх учасників процесу, які впливають на нього, регулюючи його механізми і засоби здійснення контролю.

У загальному плані під взаємодією науковці (філософи, фахівці в галузі теорії управління) розуміють систему взаємопов'язаних дій, де кожна дія одного учасника процесу зумовлює відповідні дії іншого. У свою чергу особливості цих дій також впливають на зміну наступних дій. Створюються системи дій, між котрими виникає причинова залежність і яким притаманний свій внутрішній розвиток. При цьому діями називають звичайно висловлені учасниками взаємодії повідомлення, думки, судження, уявлення тощо, які сприймаються іншим учасником як регулюючі. На їх основі виконуються конкретні дії з перетворення середовища, зміни стосунків, позицій, настанов, зміни засобів впливу тощо. Отже, можна сказати, що взаємодія — це обмін не лише інформацією, але й реальними діями, які здійснюються після прийняття рішень, узгоджених з усіма учасниками процесу.

Кінцевим результатом такого обміну має стати створення певної єдиної для всіх учасників системи загальних уявлень як основи для планування спільних дій. Слід зважати на те, що така система не встановлюється одразу, а виробляється в процесі узгоджених окремих думок, суджень, оцінок. Це важливо пам'ятати, адже при взаємодії учасники приходять до єдиної думки, єдиного погляду й оцінки того чи іншого явища, а не просто констатують деяку схожість чогось загального.

Розробляючи педагогічну технологію керівництва досліджуваним процесом, ми прогнозували продуктивність реально існуючих особливостей цього явища як педагогічної технології через створення спеціальних аналогів, в яких відображаються принципи організації і функціонування цієї технології. Тому виникла потреба в розробці універсальної технології, що могла б об'єднати на основі синтезу різноманітні види співпраці вчителя з батьками впродовж усього періоду навчання дітей, які в сукупності з різноманітними додатковими інформаційними структурами сприяли б поступовому і систематичному накопиченню необхідних для батьків знань, умінь і навичок організації успішного виховання дітей.

Системотворчим ядром нашої експериментальної роботи став взаємозв'язок таких її компонентів: **мотиваційного**, який передбачає спонукання педагогічних можливостей сім'ї на основі діагностики її виховної активності; **змістового**, що складає певну сукупність таких активних форм, як "педагогічна школа" для батьків, батьківські збори, родинні виховні заходи, консультації; **процесуального**, котрий відтворює новизну взаємовідношень школи і сім'ї сучасного школяра і вбачається нами у здійсненні особистісно-орієнтовного спілкування в

підсистемі "вчитель-учень-батьки", а відмінними її ознаками — цілісність і безперервність педагогічного впливу впродовж усього експериментального дослідження. Зупинимось на характеристиках кожного з вищевказаних компонентів.

Дослідження сімей молодших школярів ЗОШ №17 м. Тернополя здійснювалося різноманітними методами (експериментом було охоплено понад 200 батьків). Для отримання об'єктивних даних про сім'ю і накопичення необхідної інформації про сімейне виховання ми використовували спостереження, анкетування, інтерв'ювання, бесіди, узагальнення належних характеристик, тестування, моделювання, ранжування. Серед аспектів, які ми вивчали з метою визначення рівня виховної активності сім'ї учня, були: **загальні відомості про сім'ю** (тип і структура сім'ї, вік, освіта і професія батьків, національність і віросповідання членів сім'ї, побутові й санітарно-гігієнічні умови життя, матеріальна забезпеченість); **дані про сімейне виховання** (виховна активність батьків, суспільно-громадська спрямованість сімейного колективу, психологія сімейних стосунків, наявність "куточка" школяра, виконання ним режиму дня, робота батьків над засвоєнням дитиною правил культури поведінки, організація сімейного дозвілля, широта духовних запитів, інтереси, вподобання і захоплення членів сім'ї, ставлення батьків до школи).

Вивчаючи сім'ї, ми намагалися якомога глибше з'ясувати кожне питання. Наприклад, виховна активність сім'ї як свідомий, систематичний і планомірний, узгоджений вплив батьків з метою формування відповідних якостей особистості вимірюється рядом показників (Р. Капралова, В. Постовий, О. Урбанська, А. Хрипкова), а саме:

- 1) розумінням цілей виховання; окресленістю конкретних виховних завдань;
- 2) єдністю й узгодженістю вимог дорослих членів сім'ї до дитини, щоденным спілкуванням з дитиною;
- 3) цілковитою обізнаністю про життя дитини (сфера інтересів і запитів, престижні справи, особисте розуміння і ставлення до власних успіхів та невдач, стосунки з членами шкільного колективу, громадсько-корисна робота, друзі тощо);
- 4) стійкими **зв'язками з класоводом**, пошуками педагогічних рекомендацій, порад, що підвищують ефективність сімейного виховання, володіння психолого-педагогічними знаннями про виховання; участю у навчально-виховній роботі школи.

Проведене нами дослідження показало, що є чимало таких сімей, виховна активність яких характеризується перерахованими ознаками. Але є ще сім'ї, де побутує безсистемний вплив на дітей, сім'ї з низьким чи нестійким рівнем виховної активності. Знання рівня виховної активності кожної сім'ї (високий, середній, низький) дало можливість працювати з сім'ями індивідуально і диференційовано, приділяти особливу увагу й надавати необхідну допомогу сім'ям з низьким рівнем сформованості цієї якості.

Створюючи "**педагогічну школу**" для батьків, ми, насамперед, переслідували таку мету:

- допомогти батькам осмислити державну й особистісну відповідальність за справу сімейного виховання дітей;
- забезпечити поетапне і безперервне накопичення батьками системи знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виховання дітей.

Експериментальна робота показала, що планування тематики "педагогічної школи" доцільно узгодити з запитами конкретного контингенту відвідувачів. З цією метою було проведено опитування батьків (анкетування, інтерв'ювання, тестування тощо), що дало можливість визначити педагогічно доцільний зміст і обсяг матеріалу занять, обрати ефективні форми і методи їх проведення.

Зауважимо на тому, що запропонована нами тематика "педагогічної школи" для батьків відзначалась гнучкістю, на певних етапах вносилися корективи відповідно до рівня педагогічної освіченості батьків, бажань батьківської аудиторії, актуальних завдань, які вирішувала школа на певному етапі. Заняття "педагогічної школи" були розраховані на весь період навчання дитини у початковій школі і проводились у чітко визначений час (перший або останній четвер кожного неканікулярного місяця). В тематиці занять переважали питання педагогіки і психології сімейного виховання, соціальної педагогіки, анатомії, вікової фізіології, шкільної гігієни, дитячої психології, етнопедагогіки як живого джерела, котре здатне

задовільнити прагнення батьків здобути знання з виховання дітей в українських сім'ях, перевірені досвідом багатьох поколінь.

Успішному проведенню занять з батьками сприяли виставки педагогічної літератури, дитячих малюнків і виробів, папки-пересувки, рукописні журнали "Сім'я і школа", перегляд кінофільмів і відеофільмів, концерти дитячої самодіяльності, виступи батьків з досвіду виховання дітей у сім'ї.

Тематика занять "педагогічної школи" була максимально наблизена до тематики батьківських зборів і родинних виховних заходів. Це давало можливість класоводам неодноразово повернутися до тієї ж теми, щоб на матеріалі життєдіяльності конкретного класного колективу навчати батьків необхідних методів, прийомів і засобів успішного виховання дітей в умовах сім'ї.

Таким чином, педагогічно доцільний зміст і форми роботи "педагогічної школи" батьків зумовили її цілеспрямованість на виконання функцій з'єднувальної ланки розробленої нами експериментальної моделі.

Відомо, що **батьківські збори** — одна з традиційних, найбільш визнаних колективних форм співпраці вчителя з батьками молодших школярів. Однак досвід роботи й експериментальне дослідження показали, що їх тематика, зміст, форми і періодичність проведення потребують глибокого вивчення й удосконалення.

Практика засвідчує, що планувати її потрібно так, щоб у свідомості батьків педагогічні знання і вміння були приведені в певну систему, і вони (ніби переходячи з учнями з класу в клас) засвоювали систематичний курс необхідних знань про виховання дітей в умовах сім'ї, і щоб батьківські збори стали для них уроками родинного виховання, були зборами не для батьків, а самих батьків.

Ефективність зборів значною мірою залежить від педагогічно доцільного, продуманого виступу вчителя перед батьками. У ньому класовод повинен емоційно, доступно і просто (з урахуванням рівнів педагогічної освіченості батьків класу) розкрити тему; теоретичні положення вміло проілюструвати прикладами з життя класного колективу, народної педагогіки, літературних джерел, досвіду роботи інших класів. У кінці доцільно підвести обґрунтований підсумок і дати рекомендації. Добре запропонувати батькам список рекомендованої літератури з цієї теми і час від часу організовувати спільно із шкільною бібліотекою виставку рекомендованих книг, журналів, статей. Щоб збори пройшли результативно, їх треба готовувати заздалегідь. Для цього класовод добирає статті, педагогічні завдання, пропонує комусь поділитися досвідом сімейного виховання, готує необхідні виставки, анкети, пам'ятки, алгоритми тощо. Поточні оцінки, зошити з контрольних робіт та іншу необхідну інформацію про учня бажано покласти перед батьками на парту, за якою сидить їхня дитина. Крім того, як показав експеримент, усі заняття з педагогічної просвіти вчитель і батьки повинні готовити і проводити разом як однаково зацікавлені союзники. Така співпраця допомагає формувати громадську думку батьківського колективу.

В ході експерименту ми дійшли висновку, що потрібно урізноманітнювати форми проведення зборів (бесіди, диспути, практикуми, семінари, усні журнали, круглі столи тощо), дотримуватись культури у спілкуванні з батьками, вести розмову тоном поради, разом шукати шляхи попередження помилок і усунення недоліків. "Порадьмося...", "На мою думку, в цьому випадку варто зробити ось так...", "А ви як думаете?", "А що б ви порадили?" — подібний стиль спілкування викликає у батьків бажання бути активними учасниками процесу виховання, стимулює їх педагогічне мислення.

Вчасно і вдало проведені батьківські збори активізують батьків, сприяють усвідомленню особистісної відповідальності за наслідки виховання дітей і накопиченню необхідних знань, умінь і навичок з виховання дітей в умовах сім'ї.

Про це свідчать думки опитаних нами батьків. Наведемо для прикладу їх типові висловлювання: "З нетерпінням чекаю кожних батьківських зборів, бо стільки виникає незрозумілих питань з того часу, як Сергійко став школярем. А на кожних зборах я вчасно і доступно отримую відповіді на них" (п. Марія К., мати першокласника); "З великою цікавістю слухаю ваші лекції і бесіди, беру участь у дискусіях, практикумах. Багато з того, що ви радите,

співзвучне з моїми думками, щось підтримую, а над чимось замислююсь" (п. Петро В., батько третьокласника); "Щиро дякую за вашу кропітку і таку потрібну працю. Мій син з невісткою все частіше стали замислюватися над тим, чи правильно вони виховують своїх дітей. Ви допомогли їм усвідомити важливість цієї проблеми, а я, педагог — пенсіонерка, із задоволенням це спостерігаю й радію, що добрих дітей виховують" (п. Дарина К., бабуся четвертоокласника) і т.д.

Головна мета класних **родинних виховних заходів** — активізувати батьків, а пасивних спостерігачів перетворити в учасників організації навчально-виховного процесу молодших школярів, виявити інтереси й уподобання кожної сім'ї з метою використання їх у виховній роботі з дітьми; організовувати спільне дозвілля батьків і дітей; забезпечувати спадкоємність поколінь; відроджувати звичаї і традиції нашого народу; формувати класну родину.

Експериментальною роботою встановлено, що ефективність родинних виховних заходів значною мірою залежить від методичного уміння вчителя правильно їх підготувати і провести, а саме:

- вибрати тему і форму проведення виховного заходу;
- визначити мету;
- дібрати педагогічно доцільну систему малих заходів;
- визначити дату і місце проведення;
- обладнати зал;
- визначити учасників заходу;
- розробити сценарій і реалізувати його.

Досвід переконує, що довготривала підготовка виховного заходу потребує з боку вчителя творчого підходу.

По-перше, вчитель повинен зацікавити, заінтригувати ідеєю проведення заходу членів класної родини (дітей, батьків, дідусів, бабусь та ін.); по-друге, добре і чітко продумати систему малих підготовчих заходів (пошукова робота, конкурси, цікаві зустрічі, екскурсії, читання тематичної літератури, перегляд і обговорення фільмів і діафільмів, підготовка номерів художньої самодіяльності, інсценізацій тощо), які сприяють наближенню віддаленої перспективи до перспективи радості завтрашнього дня і формуванню бажаних якостей підростаючої особистості.

Таким чином, дослідницькі дані дозволяють стверджувати, що "педагогічна школа" для батьків, батьківські збори, родинні виховні заходи виступають ефективною формою реалізації експериментальної системи співпраці вчителя з батьками молодшого шкільного віку. Уміле і творче їх використання сприяє розвитку виховних можливостей батьків різних рівнів педагогічної активності.

В основу процесуального компонента був покладений **консультативний пункт** з питань сімейного виховання як засіб підвищення педагогічної культури батьків і надання їм оперативної допомоги залежно від рівня педагогічної освіченості кожного з них.

У процесі досліду ми переконалися, що консультативно-рекомендаційна робота вчителя з батьками, яка ґрунтуються на спільній довірі, діагностиці характеру, причин і труднощів, що переживає учень у зв'язку з дотриманням норм і правил поведінки у взаєминах з однолітками, дорослими, є необхідною і корисною, бо розмовляючи віч-на-віч, можна сказати про найбільші і найсокровенніші, поділитися тим, про що з тих або інших причин незручно говорити при всіх. У такій бесіді можна з багатьох варіантів вибрати той єдиний, який може найефективніше вплинути на конкретну дитину.

Крім того, така форма співпраці з батьками передбачала вироблення педагогом певних рекомендацій щодо посилення саме педагогічного впливу на дітей в умовах сім'ї. Ефективних результатів, як ми переконалися в процесі експериментальної роботи, можна досягнути при добре продуманому плануванні консультативної роботи, педагогічно доцільно тематику групових та індивідуальних консультацій тісно пов'язувати з тематикою "педагогічної школи" і батьківських зборів.

Індивідуальний або груповий характер занять консультивного пункту залежить від специфіки теми й кількості зацікавлених нею батьків. Особливої уваги, на наш погляд, потребують індивідуальні форми роботи з батьками всіх рівнів педагогічної активності, індивідуальна бесіда педагога з батьками має бути розмовою двох зацікавлених сторін у долі дитини з метою допомогти їй і захистити. Під час такої розмови на тлі загальних вікових особливостей дітей слід показати їхні індивідуальні можливості, що виявив учитель під час спостережень, бесід з педагогами-предметниками, а також при вивченні результатів практичної діяльності своїх вихованців. Разом з тим сучасний учитель не повинен замикатися у своїх педагогічних судженнях, ґрунтуючись лише на власному досвіді, а залучати до цієї роботи шкільних психологів, соціологів, педіатрів, інших необхідних спеціалістів.

Важливу роль у плані нашого дослідження відіграють також засоби наочності, пропаганди передового досвіду сімейного виховання і досягнення сучасної педагогічної науки.

Отже, педагогічно виправдана й уміла організація роботи консульпункту дала можливість індивідуалізувати і диференціювати роботу з батьками, а також сприяла ефективнішому впливу на формування педагогічно вірного мислення батьків усіх рівнів педагогічної освіченості у справі сімейного виховання дітей.

Необхідними і достатніми **умовами** реалізації інноваційної педагогічної технології взаємодії родини і школи в ім'я дитини є:

- добре знання умов родинного виховання;
- довір'я до виховних можливостей сім'ї-родини;
- збереження і примноження батьківського авторитету;
- своєчасна і конструктивна допомога родині у вихованні дитини;
- індивідуалізація і диференціація співпраці з родинами учнів відповідно до рівневої характеристики їх виховної активності.

Проведене дослідження дало змогу дійти висновку, що співпраця родини і школи у вихованні дітей є передумовою успішного функціонування особистісно орієнтованої технології виховання школярів, у якій передбачено єдність дій, спрямованих на здійснення всеобщого виховання учнів, і виражається в наступності, підтримці та закріпленні всього того, що відноситься до проблем виховання школярів. Співробітництво в ім'я розвитку дитини виявить сильні сторони кожного і створить можливість скорегувати недоліки і прорахунки у вихованні.

1. Концепція «Сім'я і родинне виховання» / Розробили В. Г. Постовий, П. М. Щербань, Т. Ф. Алексеєнко, О. М. Докукіна, Н. М. Стрельнікова // Рідна школа. — 1996. — № 11 – 12.
2. Сім'я і діти: Програма родинно-національного виховання та навчально-тематичний план педагогічної освіти батьків / Кол. авт.; За заг. ред. В.Г. Постового. — К., 1997.
3. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. — К., 1998. — Т. 4.
4. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества. — К., 1991.
5. Корнієнко Софія, Корнієнко Сергій. Родинне дозвілля у початкових класах. Навчально-методичний посібник. — 2-е вид., перероблене і доповнене. — Тернопіль, 2001.
6. Корнієнко Сергій. Родина — провідна інституція виховання в українській ментальності // Наукові записки ТДПУ. Серія: Педагогіка. — 2002. — № 5.